

บทที่ ๖

สรุปและขอเสนอแนะ

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบได้ว่าการจัดบริการของรัฐตามโครงการทำนาครั้งที่สองในจังหวัดอ่างทองนั้นมิได้เริ่มต้นมาจากความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง หากแต่เป็นการเริ่มต้นจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ซึ่งรัฐบาลถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของรัฐประการหนึ่ง เพราะรัฐบาลกำหนดนโยบายเป้าหมายและวิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการส่งเสริมความกินดีอยู่ดีของประชาชน จากการที่รัฐพยายามวางโครงการทำนาครั้งที่สองโดยเริ่มจากกองปกครองท้องที่ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย จนกระทั่งทำให้ประชาชนซึ่งได้แก่ชาวนายอมรับโครงการนี้ เพราะชาวนาสวนใหญ่เห็นประโยชน์ของโครงการซึ่งสามารถเพิ่มพูนรายได้และผลผลิตให้มากขึ้นในแต่ละปี ในทางปฏิบัติเกี่ยวกับโครงการจะมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยราชการต่าง ๆ เขามาเกี่ยวข้องกับอันใดแก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ซึ่งได้แก่ นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ฝ่ายส่งเสริมอาชีพและเจ้าหน้าที่จากกระทรวง เกษตรและสหกรณ์ ซึ่งได้แก่ เกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ เกษตรตำบล และเจ้าหน้าที่ชลประทาน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของกรมพัฒนาชุมชนซึ่งได้แก่ พัฒนาการควย

จากผลการวิจัยพบว่ากรณีที่เจ้าหน้าที่หลาย ๆ ฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้องกับโครงการจะเกิดผลดีก็คือ ทุกหน่วยราชการให้ความสำคัญแก่โครงการและกระทำเฉพาะส่วนที่หน่วยราชการของตนเกี่ยวข้องกับเท่านั้น ปัญหาที่พบอีกประการหนึ่งก็คือ การประสานงานของหน่วยราชการและเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ยังมีอยู่น้อย ซึ่งจากการวิจัยพบว่าการทำงานอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ส่วนเจ้าหน้าที่ที่รับ

มีคชอบโครงการนั้นมีความรู้ความเข้าใจโครงการดี โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่
 เกษตรอำเภอถือได้ว่าเป็นเจ้าหน้าที่ทางวิชาการที่มีความรู้ความเข้าใจและ
 ออกไปเสนอแนะอยู่เป็นประจำ ส่วนเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองนั้นถือได้ว่าเป็น
 ผู้นำในการจัดทำโครงการและเปลี่ยนแปลงทัศนคติในการดำเนินการตามโครง
 การทำนาครั้งที่สอง ตั้งแต่เริ่มแรก และจากการวิจัยพบว่าเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง
 ของต่อโครงการน้อยที่สุดคือ แพทย์ พืชนากร นอกจากนี้โครงการนี้จะดำเนินได้
 ต้องอาศัยการชลประทานที่พอสมควร เจ้าหน้าที่ชลประทานจึงมีบทบาทและสา
 มารถจะทำให้โครงการบรรลุความสำเร็จหรือไม่เพียงใด จากการวิจัยพบว่า
 เจ้าหน้าที่ชลประทานให้บริการต่อโครงการอยู่ในเกณฑ์ดีซ้ำไม่ทันต่อความตอง
 การของชาวนาจนกระทั่งบางพื้นที่เกิดความเสียหายแก่ผลผลิต

ส่วนในด้านความรู้ความเข้าใจโครงการของชาวนาในจังหวัด
 อ่างทองส่วนใหญ่มีความเข้าใจโครงการดีและยอมรับโครงการว่ามีประโยชน์
 สามารถเพิ่มพูนรายได้และผลผลิตให้แก่ตนมากขึ้นและผลการวิจัยพบว่าการทำนา
 ครั้งที่สองใหม่ผลผลิตดีกว่านาปี เนื่องจากไม่ต้องรอนซึ่งถือว่าเป็นการอาศัย
 ภาวะทางธรรมชาติ แต่ครั้งที่สองเป็นนาที่อาศัยชลประทานและเจ้าหน้าที่
 เสริมช่วยเหลือให้คำแนะนำในด้านวิชาการ, พันธุ์ข้าวและปุ๋ยก็ถือว่าเพียงพอ
 แล้ว และจากการวิจัยพบว่าปัจจุบันไม่มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมชาวนาที่สามารถที่จะ
 ทำนาครั้งที่สองได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวนามีความรู้ความเข้าใจโครงการ
 อยู่ในเกณฑ์ดี

จึงกล่าวได้ว่าโครงการทำนาครั้งที่สองเป็นบริการของรัฐที่จัด
 ขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ราษฎรมีความอยู่ดีกินดีตามนโยบายของรัฐบาลและเหมาะสม
 กับประเทศไทยเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ผู้วิจัยจึงมี
 ความเห็นว่าโครงการทำนาครั้งที่สองเริ่มเป็นที่รู้จักและแพร่หลายมากขึ้น รัฐ
 ควรส่งเสริมให้มีการจัดทำต่อไปและควรขยายไปยังจังหวัดอื่น ๆ โดยเฉพาะ

จังหวัดใกล้เคียง ซึ่งขณะนี้ในบางจังหวัดสามารถทำนาครั้งที่สาม เช่น จังหวัดสิงห์บุรี แต่กระทำได้บางพื้นที่ที่มีการชลประทานดีเท่านั้น

ในการวิจัยครั้งนี้แม้อผลจะออกมาว่าเป็นไปในทางปฏิเสธกับสมมติฐานที่ผู้เขียนได้วางไว้ก็ตาม แต่ยังมีปัญหาซึ่งไม่เป็นไปตามทฤษฎีและแนวความคิดในการจัดบริการของรัฐอยู่บ้าง และยังมีปัจจัยหรือองค์ประกอบซึ่งจากการคำนวณวิเคราะห์ข้อมูลโคเคแนนค่อนข้างต่ำอันเป็นการแสดงให้เห็นว่ายังมีปัญหาที่ควรหยิบยกขึ้นมาพิจารณา หาทางปรับปรุงแก้ไขหรือส่งเสริม อันจะบังเกิดผลดีต่อโครงการและเป็นผลดีต่อทางราชการและประเทศชาติบ้านเมืองต่อไป

ปัญหา

๑. ปัญหาการจัดทำโครงการ

ผลการวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบว่า โครงการทำนาครั้งที่สองไม่ได้ริเริ่มจากพื้นฐานของประชาชน จากตารางที่ ๑๓ เกณฑ์ประเมินความเชื่อว่าการทำนาครั้งที่สองไม่ได้เริ่มต้นจากประชาชน คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๐๖ ซึ่งอยู่ในเกณฑ์สูง และจากตารางที่ ๑๕ ชาวนายร้อยละ ๘๘.๒๓ ทราบโครงการทำนาครั้งที่สองจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมอาชีพ ตลอดทั้งการคำนวณค่าคะแนนมัชฌิมเลขคณิตตาม Likert Scale เท่ากับ ๓.๘๕ คะแนน ตามเกณฑ์ในการประเมินชี้บอกว่าชาวนายมีความเชื่อในระดับสูงว่าโครงการทำนาครั้งที่สองไม่ได้เริ่มต้นมาจากพื้นฐานของประชาชน

คามทฤษฎีและแนวความคิดในการกำหนดนโยบายของรัฐโดย
 จะคงพิจารณาถึงลักษณะสังคมที่พัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ จะพบว่าความต้องการของ
 พลเมือง ในทุกสังคมจะมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐไม่มากนักน้อย
 ทั้งนี้เพราะประชาชนเป็นทรัพยากรในการพัฒนาประเทศ ดังนั้นผู้มีอำนาจใน
 ทางการเมืองจึงเห็นว่านโยบายที่กำหนดขึ้น ควรสอดคล้องกับความต้องการ
 หรือผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ตามอิทธิพลของประชาชน
 ในแต่ละสังคมจะมีมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับรูปแบบการปกครองกับกระบวนการ
 การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) จึง
 อาจกล่าวได้ว่าโครงการที่คืบหน้าจะต้องเริ่มต้นมาจากความต้องการของประชาชน
 และให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการ ซึ่งในปัจจุบันถือว่าการ
 ปกครองในระดับตำบลหมู่บ้านมีความสำคัญที่จะทำให้ประชาชนเขามามีส่วนร่วม
 ในการปกครองตนเอง จึงน่าจะเป็นไปได้ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐจะได้ประชุมรวม
 กับสภาตำบลในการจัดทำโครงการซึ่งจะทำให้โครงการตรงกับความต้องการ
 และเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ที่จะดำเนินการทำนาครั้งที่สอง ทั้งยังทำให้ผลผลิต
 สูงขึ้นอีกด้วย

๒. ปัญหาการประสานงาน

จากผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบว่า การประสานงาน
 ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการทำนาครั้งที่สอง ยังมีปัญหาและอุปสรรคหลาย
 ประการ สรุปในเรื่องที่สำคัญคือ

๑) เจ้าหน้าที่ชลประทานให้บริการล่าช้า เป็นอุปสรรคใน
 การดำเนินการตามโครงการ ซึ่งมีผู้ตอบร้อยละ ๓๕.๐๘ ตามตารางที่ ๒๗
 ซึ่งผลของการบริการล่าช้ายอมก่อให้เกิดการเสียหายแก่ผลผลิต

๒) หน่วยราชการบางหน่วยอยู่ห่างไกล ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อ

ชานาที่จะไปติดต่อประสานงาน ซึ่งมีผู้ตอบร้อยละ ๕๘.๕๑ ตามตารางที่ ๒๖

๓) หน่วยราชการที่รับผิดชอบมีหลายหน่วยเกินไป ซึ่งชานา ร้อยละ ๕๗.๕๕ มีความเห็นว่า การส่งเสริมการทำนาครั้งที่สองควรให้หน่วยราชการใดหน่วยราชการหนึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโครงการแต่เพียงผู้เดียว ตามตารางที่ ๓๓

ปัญหาอุปสรรคดังกล่าวมาแล้วทั้ง ๓ ประการข้างต้น ควรจะได้นำมาพิจารณาและหาทางแก้ไขให้หมดสิ้นไป หรืออย่างน้อยก็ให้ลดน้อยลง เพื่อเป็นการส่งเสริมให้การปฏิบัติตามโครงการทำนาครั้งที่สองเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น ทางแก้ไขเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ชลประทานปฏิบัติงานล่าช้านี้ เจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ เช่น นายอำเภอ, เกษตรอำเภอ ชลประทาน และปลัดอำเภอฝ่ายส่งเสริมอาชีพ ควรได้ปรึกษารื้อกันและกำหนดพื้นที่ที่แน่นอนที่การชลประทานสามารถเข้าไปถึง และสามารถส่งน้ำให้เกษตรกรได้ตรงกับความต้องการในกรณีเช่นนี้ เจ้าหน้าที่ชลประทานสมควรทำสถิติของระดับน้ำและน้ำที่สามารถจ่ายได้ในแต่ละปีและภาคควาในปีต่อ ๆ ไปสามารถจ่ายน้ำให้กับชาวนาได้ในระดับเท่าใด ในพื้นที่จำนวนกี่ไร่ และสามารถจ่ายน้ำได้ตรงกำหนดที่ชาวนาต้องการได้ปริมาณเท่าใด การที่เจ้าหน้าที่ชลประทานสามารถส่งน้ำและกระจายหน่วยงานย่อยลงในพื้นที่อำเภอต่าง ๆ ก็จะสามารถบรรเทาปัญหาและอุปสรรคให้ลดน้อยลงได้

การที่หน่วยราชการอยู่ห่างไกลนั้น เนื่องจากเส้นทางคมนาคมไม่สะดวกเป็นบางท้องที่และเจ้าหน้าที่บางหน่วยรับผิดชอบงานหลายอำเภอ และมีที่ทำการใหญ่เพียงแห่งเดียว เช่น เจ้าหน้าที่ชลประทานสมควรกระจายเป็นหน่วยงานไปตามอำเภอต่าง ๆ อันจะทำให้การประสานงานกับเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอดีขึ้น เพราะสภาพปัจจุบันเจ้าหน้าที่ชลประทานรับผิดชอบหลายอำเภอและบางแห่งรับผิดชอบหลายจังหวัดติดต่อกันอีกด้วย

หน่วยราชการที่รับผิดชอบมีหลายหน่วยเกินไป เนื่องจากโครงการทำนาครั้งที่สองจำเป็นต้องอาศัยเจ้าหน้าที่จากหลายฝ่ายรวมดำเนินการในระยะเริ่มแรกของโครงการ เพราะรัฐก็ไม่มั่นใจว่าโครงการจะได้ผลและได้รับการตอบสนองจากประชาชน แต่เมื่อเวลาล่วงเลยมาหลายปี โครงการทำนาครั้งที่สองเริ่มจะอยู่ในความรับผิดชอบของฝ่ายเจ้าหน้าที่ทางการเกษตร เป็นส่วนใหญ่ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองเป็นเพียงแต่สนับสนุน กล่าวคือ ทำหน้าที่ประสานงานรวบรวมความต้องการของราษฎร เกี่ยวกับปุ๋ย ยา และพันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ แล้วแจ้งให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ทราบ

อย่างไรก็ตามจากการวิจัยปัญหาในการประสานงานของหน่วยราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตามตารางที่ ๒๔ ตามเกณฑ์ในการประเมินการประสานงาน: คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๕๓ ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง และจากการคำนวณค่าคะแนนมัชฌิมเลขคณิตตาม Likert Scale เท่ากับ ๓.๕๐ ตามเกณฑ์การประเมินการประสานงานระหว่างหน่วยราชการต่าง ๆ ที่รวมรับผิดชอบโครงการทำนาครั้งที่สองอยู่ในระดับปานกลาง

๓. ปัญหาเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่

ผลการวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับโครงการมีความรู้ความเข้าใจโครงการดี จากขบวนการที่ตอบถกร้อยละ ๘๑.๕๑ (ตารางที่ ๓๕) ซึ่งเกณฑ์ในการประเมินโดยทั่วไปบ่งชี้ว่าเจ้าหน้าที่มีความรู้ความเข้าใจโครงการดีและจากการวิจัยยังทราบว่าผู้ที่เข้าใจโครงการมากที่สุดได้แก่เกษตรกรอำเภอ (ตารางที่ ๓๗) และผลการคำนวณค่าคะแนนมัชฌิมเลข

คณิตตาม Likert Scale เท่ากับ ๓.๘๘ คะแนน ตามเกณฑ์ในการประเมินเจ้าหน้าที่มีความรู้ความเข้าใจโครงการดี จะมีปัญหาคือเจ้าหน้าที่ที่เพิ่งเข้ารับราชการใหม่และเจ้าหน้าที่ฝ่ายอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องน้อยมาก เช่น พัฒนาการ ตลอดทั้งเจ้าหน้าที่ที่ย้ายมารับราชการในท้องที่จังหวัดอ่างทองใหม่ และยังไม่คุ้นเคยกับสภาพพื้นที่และภูมิประเทศ

๔. ปัญหาเกี่ยวกับชาวนาที่ขาดความรู้ความเข้าใจ

ผลการวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบว่า ชาวนาส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร เป็นส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ ๘๕.๓๔ (ตารางที่ ๑๔) และจากเกณฑ์การประเมินความรู้ความเข้าใจของชาวนามีผู้ตอบถูก คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๐๘ ตาม (ตารางที่ ๑๖) ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ดี และผลการคำนวณค่าคะแนนมัชฌิม เลขคณิตตาม Likert Scale เท่ากับ ๓.๘๘ คะแนน ตามเกณฑ์การประเมินอยู่ในเกณฑ์ดี อย่างไรก็ตามการที่จะให้ชาวนามีความรู้ความเข้าใจโครงการดียิ่งขึ้น สมควรจัดการฝึกอบรมสร้างความรู้ความเข้าใจให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวแก่กลุ่มเกษตรกร

๕. ปัญหาเรื่องตลาดและราคา

รัฐบาลพยายามพยุงราคาข้าว เพื่อตัดปัญหาเรื่องพ่อค้าคนกลาง แต่ก็ยังกระทำไม่ได้เต็มที่เท่าที่ควร เนื่องจากชาวนาส่วนใหญ่มีหนี้สินอยู่และการทำนายังคงอาศัยเงินกู้จากทางราชการ เช่น จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ หรือจากเอกชนเพื่อมาลงทุน ในกรณีที่ถูกจากเอกชนชาวนามีความรู้สึกผูกพันกับพ่อค้าคนกลางตั้งแต่เริ่มลงมือดำเนินการ เพราะผลผลิตก็ต้องขายให้แกพ่อค้า เพื่อปลดหนี้สินของตนเอง เท่ากับชาวนามีหนี้สินถูกพ่อค้าคนกลางกดราคา ซึ่งอยู่ในภาวะจำยอม และเหตุที่ชาวนานิยมกู้จากเอกชนหรือพ่อค้าคนกลางก็

เพราะระเบียบการกู้ยืมไม่ยุ่งยากและรวดเร็ว ทางแก้ที่ดีที่สุดรัฐบาลจะส่งเสริมสนับสนุนให้ใช้ระบบสหกรณ์เข้ามาแก้ไขโดยเร็วที่สุด

ข้อเสนอแนะ

เป้าหมายสำคัญของรัฐบาลในการบริหารประเทศ หรือในการจัดบริการของรัฐในรูปแบบต่าง ๆ ก็คือ ความกินดีอยู่ดีของประชาชน ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมในขอบเขตแห่งกฎหมาย การที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวก็โดยการเลือกนโยบายทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างฉลาดและนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงสภาพแห่งความเป็นจริงและความยุติธรรมเป็นที่ตั้ง ขบวนการสหกรณ์จะเป็นแนวทางอันหนึ่งที่จะมีส่วนแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและมีส่วนทำให้การดำเนินการตามโครงการทำนองที่สองมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพราะหลักการของสหกรณ์นั้นมีลักษณะพิเศษไปกว่าธุรกิจอื่น ๆ ดังนี้คือ

๑. เป็นการร่วมมือกัน เพื่อแก้ไขความเดือดร้อนทางการครองชีพของบุคคลที่มีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ร่วมกันในฐานะเป็นมนุษย์โดยไม่คำนึงด้านสินทรัพย์ เป็นเครื่องกำหนดในการร่วมมือกันแต่ประการใด กล่าวง่าย ๆ ว่า "เป็นการรวมคนมากกว่าการรวมทุนหรือมุ่งพิจารณาคุณลักษณะของบุคคลมากกว่าเงิน"

๒. เป็นความสมัครใจในการเข้าร่วมมือกันของมนุษย์ดังกล่าว ต่างเป็นไปด้วยความสมัครใจ ปราศจากการแคะแซะในลักษณะบังคับขู่เข็ญแต่อย่างใดทั้งสิ้น เพราะธุรกิจสหกรณ์นั้นดำเนินการในรูป "โดยสมาชิกเพื่อสมาชิก" และธุรกิจสหกรณ์จะล้มเหลวหรือถดถอยอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับที่ตัวสมาชิกเป็นหลักสำคัญ สมาชิกต้องร่วมกันรับผิดชอบ

๑ ขวี เกชาวัต การสหกรณ์ เอกสารประกอบการบรรยาย วิทยาลัย
เรียงตามหลักสูตรมหาวิทยาลัย , ๒๕๒๑, หน้า ๓.

ชอบและควบคุมกันเอง ซึ่งหากทุกคนไม่สมัครใจมาร่วมกันในการประกอบธุรกิจ
สหกรณ์แล้ว การจะให้มีการรวมกันรับผิดชอบเพื่อความก้าวหน้าของส่วนรวม ย่อม
ยากที่จะเป็นไปได้

๓. เป็นความเสมอภาคและยุติธรรมในการเข้าร่วมกันดำเนินธุรกิจ
สหกรณ์นั้นทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ทั้งในตำแหน่งเป็นกรรมการจัดการ การออก
เสียงลงมติซึ่งแต่ละคนก็มีคนละหนึ่งเสียงเท่าเทียมกัน ทั้งนี้รวมทั้งความเท่าเทียม
กันในการใช้ประโยชน์หรือขอรับความช่วยเหลือจากสหกรณ์ตลอดทั้งได้สิทธิ ได้รับ
เงินปันผลตามส่วนแห่งธุรกิจที่สมาชิกแต่ละคนกระทำต่อสหกรณ์ เช่นเดียวกับสมาชิก
ทั้งปวง

๔. ทางด้านความยุติธรรมในธุรกิจรูปสหกรณ์นั้น คำนึงว่าสมาชิกผู้ใด
ทำประโยชน์ให้สหกรณ์มาก ก็จะได้รับผลตอบแทนมาก ซึ่งหมายถึงเงินเฉลี่ยคืนตาม
ส่วนของธุรกิจ ทั้งนี้นอกจากการเพิ่มรายได้และส่งเสริมมาตรฐานการครองชีพของ
สมาชิก ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของธุรกิจสหกรณ์อยู่แล้ว

๕. ดำเนินการโดยไม่คำนึงผลกำไร โดยปกติธุรกิจรูปอื่น ๆ ซึ่งไม่
ใช้สหกรณ์ต่างมุ่งใช้ผลประโยชน์หรือกำไร เป็นเครื่องจูงใจในการประกอบการ
(Profit Motive) แม้จะมีการแจ้วว่าลักษณะการประกอบการธุรกิจ
สมัยใหม่ ผู้ถือหุ้นและผู้ดำเนินการแยกจากกัน คอนข้างเด็ดขาด ฉะนั้นผู้ดำเนินงาน
เช่น ผู้จัดการ หรือคณะกรรมการบริหารธุรกิจอาจไม่มุ่งกำไร เป็นสำคัญในการบริหาร
ธุรกิจก็ตามแต่ "กำไร" ก็ยังคงมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจ ชื้อหุ้นของสมาชิกอยู่
ธุรกิจที่ล้มเหลวหรือให้ผลประโยชน์ไม่แน่นอน ทุนของธุรกิจนั้น ๆ ก็จะไม่มีการ
การนัก

ส่วนในธุรกิจรูปสหกรณ์นั้น มีลักษณะตรงข้ามกับระบบธุรกิจเอกชน

(Private Enterprise economy) ดังกล่าว สหกรณ์มุ่งกำจัดการแสวงหากำไร มุ่งเพื่อช่วยเหลือกันและกันให้มีสินค้าคุณภาพดี ราคายุติธรรม ใช้อุปโภคบริโภคในบรรดาสมาชิกด้วยกัน หากกำไรซึ่งอาจมีขึ้นบางทีจะกันไว้ขยายงานบาง จากเงินแกสมชิกตามส่วนที่ทำธุรกิจต่อสหกรณ์บาง กำไรที่อาจมีขึ้นได้บางนั้นก็ส่งคืนไปแกสมชิกว่า ธุรกิจสหกรณ์มิได้มุ่งหมายกำไรอย่างแท้จริง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับการวางรากฐานประชาธิปไตยเมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๑๕ ที่หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วานาที่จะมีการแพร่ขยายในระบบสหกรณ์ขึ้นทั่วประเทศ เนื่องจากวิธีการสหกรณ์นั่นเองเป็นรากฐานที่ดีของระบอบประชาธิปไตยอย่างสำคัญ สอนให้คนรู้จักรับผิดชอบร่วมกัน ให้มีการเลือกตัวแทนเข้าไปบริหารงานสหกรณ์ ตลอดจนให้รู้ถึงคุณค่าของประโยชน์อันจะไต่รวมกันเป็นส่วนรวม นับเป็นการวางรากฐานที่มีประโยชน์ยิ่งต่อการปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตย แสดงให้เห็นว่าสหกรณ์จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการที่จะพัฒนาประเทศไทยให้รุดหน้าไปได้ในทุกทางไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

ในสภาพปัจจุบันในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชาวนา ชาวไร่ ส่วนใหญ่ก็จะประสบกับปัญหาที่ดินมีน้อยอย่างจำกัดและประชากรมีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ที่ดินที่ใช่ในการประกอบอาชีพมิได้เพิ่มขึ้นแต่อย่างใดและปัญหาอุปสรรคของธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง น้ำไม่พอที่จะใช้ในการเพาะปลูก การชลประทานยังเข้าไปไม่ถึงไร่นาไม่ทั่วถึงเช่นนี้แล้ว ทางแก้ที่สำคัญน่าจะใช้การปลูกพืชหมุนเวียนในพื้นที่ที่จำกัดแต่ใช้

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อังใบ
สุภชัย มนัสไพบลย์, รวมบทความและทัศนะเกี่ยวกับงานสหกรณ์
โรงพิมพ์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕, หน้า ๘๐.

ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด มีที่ดินต้องวางเปล่าและหากเกิดฝนแล้งก็ควรทำ
ปลูกสัตว์หรือเลี้ยงสัตว์ในสวนที่สามารถกระทำได้

การวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดบริการของรัฐ
ตั้งไกลลามาแล้วซึ่งปัญหาเหล่านี้รัฐควรจะได้หาทางแก้ไขและผู้วิจัยเชื่อว่าการจัด
บริการของรัฐในต่าง ๆ ก็ตามคงจะพบปัญหาดล้ายกับกรณีนี้ที่ผู้เขียนได้ศึกษาและ
วิจัยออกมาและแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงนั้น สมควรใช้รูปสหกรณ์ การพัฒนา
ที่ดินที่มีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์โดยการปลูกพืชหมุนเวียน เป็นต้น ทางออกที่สำคัญที่
น่าจะเร่งดำเนินการอีกประการหนึ่งก็คือ รัฐควรส่งเสริมให้มีการวางแผนการผลิต
ระดับชาติ ระดับภาค ระดับจังหวัด และระดับอำเภอจนถึงระดับตำบล โดยบรรจุ
ไว้ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อให้การดำเนินการ เป็นอันหนึ่งอันเดียว
กัน มีเป้าหมายที่แน่ชัดและทำให้การประสานงานในรูปโครงการต่าง ๆ ดีขึ้นควย
ซึ่งในแผนนั้นอาจจะกำหนดโครงการผลิตพืชหรือเลี้ยงสัตว์ชนิดใดที่เหมาะสมกับพื้นที่และจำ
เป็นต้องคำนึงถึงความต้องการของตลาดและผู้บริโภคเป็นสำคัญ นอกจากนี้รัฐบาลควร
ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการลงทุนข้ามชาติระหว่างรัฐบาลหรือโครงการผสมผสานที่ประ-
กอบกับโครงการหลักอันใดแก่การปลูกพืชอย่างอื่นและปศุสัตว์ เป็นต้น

ในแผนพัฒนาจังหวัดยังมีปัญหาอยู่หลายประการ อาทิ ปัญหาอันเกิดจาก
การขาดงบประมาณตามแผน, ปัญหาการโยกย้ายบุคลากรซึ่งไม่เป็นไปตามแผนพัฒนา
จังหวัด โปรคตุ คร.ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, "ปัญหาการวางแผนพัฒนาจังหวัด" ในกรม
การปกครอง, เอกสารการประชุมใหญ่สันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย, ครั้งที่ ๑๑,
พ.ศ. ๒๕๑๘ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สวนทองถิ่น, ๒๕๑๘), หน้า ๘๘-๑๐๒.

การจัดบริการของรัฐยังมีขอบปรองบางประการ

๑. ทัศนคติที่ข้าราชการมีต่อประชาชน ก็คือข้าราชการทำตัวเป็นนายประชาชน ซึ่งได้จากผลการวิจัยพบว่าประชาชนไม่ไปปรึกษาฝ่ายปกครอง แต่ฝ่ายปกครองจะไม่มีหน้าที่โดยตรง แต่ก็เป็นตัวประสานที่สำคัญ ดังนั้นจะได้มีการปรับปรุงขบวนการเรียนรู้ (Socialization) ของโรงเรียนปลัดอำเภอ นายอำเภอ นักปกครองระดับสูงต่อไป

๒. ทัศนคติที่ประชาชนมีต่อข้าราชการ กล่าวคือกรณีที่ประชาชนมีปัญหาไม่ไปปรึกษาหรือสอบถามข้าราชการทางแก้ไขอาศัย ขบวนการพัฒนาชุมชน คือ ให้อำเภอฝ่ายข้าราชการและประชาชนเข้าหากันหรือร่วมมือกัน

การพัฒนาระบบการเรียนรู้ทางการเมือง (Political Socialization) นั้นเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ซึ่งหมายถึงทัศนคติของพลเมืองที่มีต่อระบบการเมือง ฉะนั้นวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีเป้าหมายเป็นประชาธิปไตยจะสามารถทำได้โดยปรับกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองของคนไทย ซึ่งได้แก่สถาบันครอบครัว, กลุ่มอาชีพ สถาบันทางการศึกษา สถาบันทางศาสนา สถาบันราชการ ให้ความสอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย ซึ่งจะทำให้ทั้งประชาชนและตัวข้าราชการต่างก็เกิดความสำนึกในหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย แม้ว่าจะไม่สามารถทำให้เกิดผลได้ในทันทีทันใดก็ตาม แต่ในระยะยาวเราอาจจะพัฒนาทัศนคติของข้าราชการและประชาชนให้เป็นประชาธิปไตยได้อย่างมีแบบแผน

๑
 รายละเอียดโปรดดู Gabriel A. Almond and Sydney Verba, The Civic Culture (Boston and Toronto : Little, Brown and Company, 1966), pp. 1-44.

จากผลการวิจัยนี้ ผู้เขียนเชื่อว่า การแก้ไขควรครอบคลุมถึงกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองของคนไทย (Political Socialization Process) ที่มีต่อระบอบประชาธิปไตย ซึ่งสถาบันที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองที่สำคัญได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันกลุ่มอาชีพ สถาบันการศาสนา และสถาบันราชการ ซึ่งรัฐบาลอาจจะกระทำโดยพัฒนาสถาบันดังกล่าวให้เป็นไปในลักษณะผสมกลมกลืนซึ่งกันและกัน และมีการประสานซึ่งกันและกันระหว่างสถาบันต่าง ๆ ดังกล่าวด้วย โดยอาจจัดไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในโอกาสต่อไป ผู้วิจัยเชื่อว่าตัวสถาบันดังกล่าวได้รับการพัฒนาอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ ย่อมมีส่วนที่จะทำให้คุณภาพทั้งของประชาชนและข้าราชการมีมากขึ้นในการที่จะเอื้ออำนวยต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ ในด้านประชาชน ประชาชนจะเกิดความรู้สำนึกในหน้าที่ของเมืองและจะมีทัศนคติต่อข้าราชการในฐานะที่เป็น "ผู้ให้บริการ" มิใช่เป็น "เจ้านาย" ของพวกเขาแต่อย่างใด ซึ่งจะทำให้เกิดความสนิทสนมและเป็นกันเองมากยิ่งขึ้นในการทำงานร่วมกัน ในด้านข้าราชการย่อมจะมีผลทำให้ตัวข้าราชการมีความรู้สำนึกในหน้าที่ในฐานะ "ผู้ให้บริการ" มิใช่ "เจ้านาย" ซึ่งตนเองจักต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อการจัดบริการที่รัฐหยิบยื่นให้ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ

^๑ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ ประชาธิปไตยสำหรับคนไทย (จุดสารสำหรับประชาชน) (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘.

^๒ รายละเอียดพฤติกรรมของคนไทยที่เป็นอุปสรรคต่อระบอบประชาธิปไตย โปรดดู James Mosel, "Thai Administrative Behavior", in William J. Siffin (ed.), Toward the Comparative Study of Public Administration (Bloomington : Indiana University Press, 1957), pp.278-324; William J. Siffin, The Thai Bureaucracy : Institutional Change and Development (Honolulu : East-West Center Press, 1966)